Ангел Давидов (В. Търново)

НЯКОИ ЛЕКСИКАЛНИ УСПОРЕДИЦИ МЕЖДУ ЙОАН ЕКЗАРХ И ПРЕЗВИТЕР КОЗМА

Върху творчеството на бележития старобългарски писател Йоан Екзарх от 1824 г. досега е натрупана значителна литература, сред която на езиковите проучвания се пада съществен дял (Вж. К. Ф. Калайдович, А. В. Горски, К. И. Невоструев, В. Вондрак, А. Лескин, а в по-ново време Р. Айтцетмюлер, Дора Иванова-Мирчева, А. Леграйд, Ив. Гълъбов и др.). Това са изследвания както по отделни въпроси на езика на Йоан Екзарх, така и обобщаващи трудове. Въпреки това обаче ние все още не можем да кажем, че имаме едно пълно изследване върху езика на този автор (както, впрочем, и за езика на другите старобългарски писатели). Към решаването на тази задача би следвало вече да се пристъпи, а това от своя страна изисква редица предварителни проучвания, които да анализират отделни аспекти от неговия език. По отношение на лексиката е необходимо да се установи пълният словник на Йоан Екзарх и след това целият речников състав, т.е. всички думи, които той е употребявал в своите съчинения с тяхната семантика и чистота. По-нататък трябва да се посочи и анализира характерната за него лексика с оглед принадлежността ѝ изобщо към старобългарската лексика, да се анализира тази лексика в съпоставка с другите писатели от Преславския кръг. В тази светлина в настоящия доклад се разглеждат някои лексеми от Шестоднева по изданието на Р. Айтцетмюлер[1] и от Слово за Преображение и Похвала на Йоан Богослов по изданието на Дора Иванова-Мирчева[2] в сравнение с „Беседа против ббогомилите“ от Презвитер Козма[3].

Интерес ще представлява анализът на редките думи в Шестоднева. От тях твърде много зависи спецификата на лексикалния състав на едно произведение, те именно покриват процентно по-голямата част от неговия словник[4]. Тук ще разгледам онези думи, срещащи се едновременно в Шестоднева и в Беседата, които не са фиксирани в речника на Садник-Айтцетмюлер. Това са (с оглед на Беседата) следните думи: баснь бѣѭтн, бестоудьство, велнчавъ, вндѣтн сѧ, влѣщн сѧ, въдолнтн, въспомѣнѫтн, въспѧщатн сѧ, гладьство, гржбость, датн сѧ, даѭтн сѧ, дъно, загрaднтн сѧ, зъватн сѧ, ннакъ, зълодѣѭтн, нзгрѣбь, нзлѧщн, колыма, коцоуна, лъжь, мнмоходъ, мозгъ, моцьно, мрамортъ, мъногъжде, набъдѣтн, накъıватн, нарещн сѧ, несъдравъ, несъмъıслъ, неоучєнъ, облачнтн сѧ, облѣщн сѧ, окаменѣтн, опнсатн сѧ, осватнтн сѧ, осквръннтн сѧ, осъднтн сѧ, плетєннıе, плоднтн, понѫднтн сѧ, поръватн сѧ, прнлагатн сѧ, прнсѣщатн, прнѭтн сѧ, прозъıватн, пролнѭтн сѧ, раздрѣшнтн сѧ, расъıпатн сѧ, рътъ, стрьдь, съблюдатн сѧ, съврьшатн сѧ, съвъкоупнтн сѧ, съметатн, съпастн сѧ, сътворнтн сѧ, съırнцıе, творнтн сѧ, травьнъ, оувѣдѣтн сѧ, оусѫмьнѣтн сѧ, оучєннтн, хвалнтн сѧ, хранntн сѧ, ѥлнждн. От тях се спирам само на тези, които и в двете произведения имат честота единица — общо 26.

баѣтн — и в двете произведения глаголът е употребен в значение 'разказвам измислици' при това с еднакво допълнение — баснн: в Шест. — баснн баѭще ржжьнъıѫ 8d 26; в Беседата — бающе нѣкакы баснн — 22.8—10. Показателно е, че този глагол се среща още и у Григ. Назианзин, Симеоновия сборник от 1073 г., Златоструй, Хрониката на Георги Амартол — произведения, възникнали или преведени на старобългарска почва, при това паметници с определена източнобългарска ориентация.

вьдолнтн и в двете произведения има значение 'издълбавам'. В Беседата — н капла . . . часто капѧщн вдолнт камень 74.8; в Шест. — по нномоу тн нномоу образоу вьдолена 96^{c} 6, съотв. на гр. κοιλαινόμεναι. У Йоан Екзарх този глагол има нюанс 'извайвам'. Ще отбележа, че той не е фиксиран в речниците още на Срезневски и на Чехословашката академия.

въспомѣнѫтн (със значение 'припомня') в Шест. съответствува гр. λαμβάνης: ıавѣ въспомѣнешн творчьѫ памать 99c 10; в Беседата аще ан тн въспомѧнеть множество грѣх, сътвореных тобою нз млада 51.1—2.

въспѧщатн сѧ има значение 'връщам се, върша нещо повторно': в Шест. — пакъı на тожде сѫщьноıе знаменнıе въспѧщаѭщѫ сѧ 142c 5; в Беседата — н паче хотѧ оутвердитн слово, въ второе въспѧщаѧ сѧ (апостолъ Павелъ) глаголетъ. Речникът на Чехословашката АН не включва този глагол.

гладьство има и в двете произведения абстрактното значение 'алчност': в Шест. — чнмь бо тъ ѥсть свѣнıе послѣдняıѧ рыбъı, нже гладьствомь погрѧбнть н пожьретъ немошьнѣнцѧ себе вьсѧ 177a 7, гр. τῇ λαιμάργῳ; в Беседата — не погрѣбан бисера божїа во скѵпостн своен н въ гладствѣ 72.17—18. Глаголът не е фиксиран в речника на ЧАН.

заградитн сѧ в Шест. и в Беседата е употберен със значение 'затворя се, бивам затворен'. И в двете произведения този глагол е свързан с „оуста", така че получава контекстов нюанс 'накарам да замлъкне'. В Шест. — да вьсѣмъ оуста заградатъ сѧ бесѣдовати неправьдѫ на высость богоу 80d 24; в Беседата — да заградят сѧ оуста лѣнивыих н хвлящнх нстнн8 38.18—19.

нзгрѣвь, което означава 'кълчища' и в двете произведения е в съчетание с огнь. в Шест. то съответствува на гр. στυπτείου.

нзлящн и на двете места е употребен с едно значение — 'измъртя, излюпя' в аналогичен контекст: Шест. — ѧкѵонъ . . . нзлежетъ пътнцѧ 189d 14, като съответствие на гр. ἐκλεπίζει; в Беседата — нзлящ ıако птнцѧ. Този глагол не е включен в речниците на Миклошич и на Чехословашката АН.

лъжь има значение 'лъжец'. В Шест. — нѫжда ѥсть вашемъ лъжемъ сѧ обрѣстн 222b 12; в Беседата — не нмѣте нмъ вѣры, лжеве бо сѫт (еретнцн) 31.8—10. Думата липсва и у Срезневски.

мнмоходъ в значение 'пътник' в Шест. съответствува на гр. ὁ παροδίτης; мнмохода не бѣше 268c 15; в Беседата — мнмоходн бо н пришелцн есмь, брате, въ вѣцѣ сем 54.8. Тази лексема липсва в Речника на Чехословашката АН.

накъıатн и в двете произведения означава 'кимам, клатя (глава)'. В Шест. — дроугъ дроугоу възнраѧ, накъıаѧхѫ н ма възвратншѧ къ себѣ 185a 14, гр. ἐνεύειν; в Беседата — еретнцн . . . много ѡ ннх блядѫт, накъıающе главамн своимн 5.25—26.

окаменѣтн и в Шест. и в Беседата е употребен с преносното си значение — 'вкаменя се, стана твърд, упорит като камък'. Ето и примерите: Шест. — окаменѣвъша срьдьца жндовьска 172c 20; в Беседата — еретнцн же, мыслн ч҃ıьскыа нмѣюште, самовольствомь ѡкаменѣша, не познаша нстнннаго оученїа 5.10—12. Глаголът липсва и в речника на Срезневски.

опнсатн сѧ се среща и в двете произведения в аналогичен контекст и носи значение 'ограничен съм, затворен съм в определени граници'. В Шест. — богъ же не опнсаѥтъ сѧ, нъ мѣстъ нничьтоже окрѫгъ бога 254a 5, гр. οὐ περιζπεφεται; в Беседата — не въ мѣстн бо богъ wпнсаѥтъ сѧ, но . . . на всѣком мѣстѣ 44.19—21.

Глаголът освѣтнтн сѧ е употребен с еднакво значение — 'осветя се, стана свет' както в Шест., така и в Беседата: Шест. — освѣтн сѧ трѣба 46d 18, гр. ἡγιάσθη: в Беседата — поправын сына божїа н кровь завѣтнꙋю простꙋ непьщевавъ, еюже wс҃н сѧ 11.9—11, гр. ἡγιάσθη.

Съществителното плетенне и в двете произведения е употребено само в мн.ч.: в Шест. — сѣдмен ѭдва нзобрѣтоша мнра сего мѫдрнн, мѣнѭ же оумышлѣюемъ плетеннѣа 244b 20, гр. πλοκὰς; в Беседата — се сѣть бладн нх плетенѣа 33.13.

Глаголът плоднтн има значение 'отглеждам' и в Шест. и в Беседата: Шест. — пазоуха морьскаѣа снѣа родъı рꙑбьнъıѣа плоднтъ н кръмнтъ 178c 7; в Беседата — подражанте плодацмаа вннограды 77.18.

понѫднтн сѧ със своето значение 'потрудя се', 'постарая се' също е общ за двете произведения: в Шест. — н травамн н сѣменемь н дрѣвьнъінмь бытнѣмь. нмьже сѧ понѫдневъше вьсн н нсплънмъ вьсего плода добрънхъ дѣлъ 109d 6, gr. ἐπειγώμεθα; в Беседата — понѣдям сѧ н мы . . . да прїнмемь wбѣщанаа та, в наже н аг҃лн желают прнннкнѫтн 68.19—20.

прнлагатн сѧ и в Шест. и в Беседата има значение 'сравнявам се, присъединявам се'. Но докато в Шест. този глагол се свързва с дателно допълнение + предлога къ (днвлѣахѫ же сѧ вьсн н паче прнлагаахѫ сѧ къ господю 39b 13, гр. προσετίθεντο); в Беседата той управлява местен падеж: сѣть ннїн прекорѣчнвн . . . прнлагающе сѧ велнцѣхъ свѣтнлнницѣх 49.16—18.

прнсѣщатн и в двете произведения съответствува на гр. ἐπισκοπιῆν и има значение 'наглеждам, надзиравам': в Шест. — ѥли бо ѥнна кромѣ своѥго прнсѣщеннѣа богъ не оставн, толн твоѥго вьсего не прнсѣщаѥтъ ли? 180d 23, гр. ἐπισκοπεῖ: в Беседата — пасѣте, еже во васъ стадо божїе, прнсѣщающе не нѫжею, но волею 76.17—19 гр. ἐπισκοποῦντες цит. 1 Петр. 5,2.

прнѣатн сѧ в Шест. съответствува на гр. ἐξεδλήθη: вънятн въ сватаѣа н прнѣатн сѧ за нѣ 43c 24; в Беседата този глагол е в съчетание със съществителното рѫка и означава 'работя, върша нещо' — дрѫ̆сѣн от нних праздни ходят, не хотяще нничемьже сѧ прнѣатн рѫ̆камн свонмн 35.2—5.

Глаголът раздрѣшнтн сѧ и в двете съчинения съответствува на гр. λύω. В Шест. виждаме неговото пряко значение 'разделя се': раздрѣшншѧ сѧ съставн н нничьсоже не чюѣаше 265a 12, гр. ἐλύθησαν. В Беседата той изначава 'разведа се': разрѣшнлъ ли сѧ есн wт жены, не нщн жены 61.12—14 цит. 1 Кор. 7,27 λέλυσαι ἀπὸ γυναικός.

рътъ има общо значение 'уста': стражеть сѣое ен҃алїе в рѫ̆кѫ̆ нхъ погыбелью нх акы злать оусѣразь свнннн въ ртѣ 25.10—11. В Шест. — ногътн острн н рътъ грѣбавъ 186b 26 гр. χεῖλος ἀγκύλον, т.е. означава 'клюн, човка'. Както се вижда, и в двата случая рътъ се отнася към представители на животинския свят.

стрьдь и в двете произведения означава 'мед'. В Беседата — чаша стеьдн налїана едннюю каплею wцта wгрьчавается ѣакоже wт сѫртнаго ѣда 25.12—14. Интересно е, че в Шест. стрьдь превежда τὸ ὑγρόν, а не τό μέλι и по такъв начин по-точно предава мисълта — става дума за течния пчелен продукт: да не тажестьѭ стрѣдь та нспадетъ въпъ 188b 3.

съблюдатн сѧ има едно и също значение и в Шест., и в Беседата. В Шест. — нже доброе н нстннѫ н чнстотѫ творатъ, по нстнѣ н самн сѧ вьсѣчьскъı съблюдаѭтъ 215b 18; в Беседата — оудалатн сѧ вамъ wт трѣбъ комнрьскъ н wт кровн н wт мр҃твьчнны н wт блоужденїа; wт ннхже съблюдающе сѧ, благо сътворнте 28.10 цит. Деян. 15,29 ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε. Този глагол не е фиксиран и от Срезневски.

съвъкоупнтн сѧ в Шест. има значение 'съединя се, събера се заедно': въ ѥднѣ сѫньмъ богоу владъıцѣ повелѣвъшю съвъкоупнтн сѧ водѣ 73b 16. В Беседата срещаме нюанс на това заначение — 'съвъкупя се': въздержнши ан сѧ, жено, н не хощеши съвокопнтн сѧ съ своим мѫжемь, wн же не насыщаѧ сѧ wт тебе, wтходнт нндѣ съгрѣшает 59.6—9.

сыρнце в значение 'стомах' намираме и в двете творби, употребени по един път: в Беседата — пїанница . . . за оутра бо мозгъ его болѣзнѣ н сыρнцю 28.18; в Шест. — сыρнца н отрьбоусн н корьмн н слѣзове не без оума лежатъ въ животъı 245b 28, гр. στόμαχοι.

оуѧсннтн е фиксиран в Шест. със своето пряко значение — 'проясня'; ѥгда сѧ оуѧсннтъ въздоухъ зѣло н вьсѣкого мрака гонѣзнетъ 146c 24, гр. 'εν καθαρῷ τῷ α'έρι; в Беседата той има преносна употреба: дерзаю чресъ вещь мою оуповаѧ богатьством ѓа нашего ѧко может н нашь оуѧсннтн ѩзыкъ на wбличенїе врагъ кρта хва.

Равносметката показва, че от думите, нефиксирани в речника на Садник-Айтцетмюлер и употребени еднократно в Шест. и Беседата, 26 са употребени по веднъж и в двете произведения. При това и в двете произведения те фигурират с еднакви или почти еднакви значения.

Редица изследвачи определят един кръг от лексеми, които считат като характерни за Йоан Екзарх. Този въпрос е тясно свързан с предпочитанието на една или друга дума от дадена синонимна двойка с въпроса за предпочитанията на писателите от Преславския и Охридския книжовни центрове. Тук разглеждам някои от известните в славистиката лексикални варианти, синонимни двойки заедно с анализираните от Дора Мирчева лексеми в изданието на словата на Йоан Екзарх. И тук, както и в първата част на доклада, думите са подредени по азбучен ред.

ѧлчьнъ. Анализирайки тази дума от Словото за Преображение, проф. Мирчева не дава категоричен отговор дали тя е била присъща на Екзарховия оригинал. И с право. Тази лексема се среща само в посоченото слово, и то веднъж. В Шестоднева тя липсва. В такъв случай показателни ще бъдат данните от други старобългарски паметници и по-специално източно-българските. Наред със Супрасълския сборник, Фрайзингенските фрагменти в Богословието на Йоан Екзарх, които посочва още В. Вондрак, ѧлчьнъ виждаме и в Христополонския апостол от XII в. (по данни от Речника на Чехословашката АН). Заедно с това прилагателното ѧлчьнъ е употребено от Презвитер Козма, Григорий Назианзин XI в., Пандектите на Антиох, Симеоновия сборник от 1073 г. и др., т.е. паметници, чиято източно-българска основа е безспорна. Това ни дава основание да допуснем, че ѧлчьнъ е било характерно за оригинала на Йоан Екзарх, макар че не е засвидетелствувано в широка употреба.

вєлнн — вєлнкъ. Смята се[5], че от тази двойка вєлнн е характерно за Охридската школа, а вєлнкъ — за Преславската. Данните от Шест. показват почти изключителната употреба на вєлнкъ — 231 случая срещу само един — с вєлнн. Подобно е положението и в Беседата против богомилите от Презвитер Козма — срещу 33 употреби на вєлнкъ — само една с вєлнн. Това предпочитание личи и в Похвала за Йоан Богослов — 8 случая с вєлнкъ срещу 1 — с вєлнн. В Слово за Преображение съотношението 1:1. Следователно Йоан Екзарх проявява подчертана склонност към вєлнкъ, без обаче да изоставя неговия синоним вєлнн.

гоумьно — токъ. Още Ягич[6] обръща внимание, че в Супр. в значение 'харман' се употребяват и двете лексеми. Според речника на Майер гоумьно ἅλως се среща 1 път, а токъ ἅλων — 2 пъти. А. С. Львов счита, че токъ „е

внесено от редакторите или преписвачите в Източна България“[7] и го разглежда като вторична лексема, употребена вместо първичната гоумьно. В Шестоднева намираме само токъ (3 пъти) — гоумьно не се среща. Отсъствието на гоумьно обаче в посочените произведения на Йоан Екзарх не може да бъде основание да считаме, че не се е употребявало в Преславския книжовен кръг. Против това говори наличието на думата у Григорий Назианзин XI в., а също прилагателното гоумьньнъ, посочено в Речника на Амфилохий за Пандектите на Антиох[8].

жрьтва — трѣба. В Шест. съотношението при употребата на тези лексеми е 1:7, в Беседата — 1:2. Явно Й. Екзарх предпочита „преславската“ форма, но не се отказва и от „охридската“. И двете думи у него имат абсолютно еднакво значение, дори са с еднакъв контекст: трѣба вечерьнѣıа и жрьтва вечерьнѣıа. Ще посоча, че жрьтва се среща и в други източнобългарски паметници: в Супр. напр. е засвидетелствувана 42 пъти (трѣба — 8, трѣбище — 4), при това там виждаме и производното прилагателно жрьтвьнъ (отбелязано от Садник — Айцетмюлер само за този паметник). жрьтва и жрьтвьнъ са фиксирани и в Панд. на Антиох (Амф.).

Във връзка с разглежданата лексикална двойка стои и двойката трѣбище — олътарь. В Шест. виждаме само трѣбище, а също и трѣбьнъкъ като съотв. на гр. θυσιαστήριον. трѣбище откриваме и в Панд. на Ант. XI. Показателно е, че с трѣбьнъкъ същата гръцка дума е преведена и в Симеоновия сб. от 1076 г.

нскрьнии — блнжьнии. От тази синонимна двойка в разглежданите три произведения се употребява само блнжьнии (3 пъти), и то в Шест.: ıкли бо блнжьнѣаго нникакоже не оувѣсн, то колнко паче не имашн оувѣдьтн дальнѣаго 52b 17; и отъ блнжьниихъ и отъ мьнимъıхъ фнлософъ 55c 15; не дадѫща блнжьниимъ врѣдомъ прнимѣшатн са 233d 13. нскрьнии изобщо не се среща. Същото е и у Презвитер Козма — само блнжьнии — 2 пъти: прншед, благовѣстн мнръ блнжнииы и дальниимъ 64.9—11 цит.

Ефес. 2,17 тоıς ἐγγύς; възрнвын съ похотїю на женѫ блнжнаго своего, оуже осквернн са въ сърѣдцн с нею 39.1—2 срв. Мт. 5,28 (в гръцкия текст липсва съответствие). Както се вижда от примерите, и у двамата автори блнжьнии има наред с основното значение 'близък, който се намира на малко разстояние, недалеч', така и значение на субстантив. прилагателно — 'близък, който е в тесни роднински или приятелски връзки'. В Симеоновия сб. от 1076 г. се употребяват и двата варианта, но с чувствителен превес на блнжьнии — 14 пъти срещу 4 употреби на нскрьнии.

Интересна синонимна двойка, която дава обилен материал за анализ, е жнвотъ — жнтнıе. И тук предпочитанието на Йоан Екзарх е насочено определено към жнвотъ — в Шест. има 187 случая срещу само 28 — с жнтнıе. В редица паметници обаче като съответствие на гр. βίος и ζωή виждаме и жнзнь. В. Вондрак сочи тази дума като характерна за Йоан Екзарх. И наистина в Шест. тя се среща 82 пъти. Дора Мирчева посочва, че в Похв. за Й. Богослов жнвотъ е употребено в евангелски цитати, докато в авторовата реч се среща жнзнь[9]. Явно е, че разглеждането само на двойката жнвотъ — жнтнıе ограничава възможностите за тълкуване — необходимо е във всички случаи да се има пред вид също разпространението, употребата и семантиката и на жнзнь.

нспрьва — нсконн. По отношение употребата на тези синоними Йоан Екзарх изцяло се придържа към преславския вариант — в Шест. срещаме само нспрьва — 40 пъти и нито веднъж — нсконн. В Похв. за Й. Богослов обаче виждаме употребено един път нсконн, нспрьва няма. Д. Мирчева посочва нсконн в преписи Б, В на Слово за Преображение, но както тя

подчертава, „от един случай едва ли могат да се правят някакви по-големи заключеня“[10]. Показателно е, че Презвитер Козма не употребява нспрьва, а нсконн — 2 пъти. Заедно с това обаче у него срещаме синонимите на това наречие — прьвоıе (2 пъти), съпрьва (1), прѣжде (18), въ начало (2), въ началѣ (1), дрєвлıе (3). Очевидно и тук анализът на синонимната двойка трябва да се постави на по-широка основа, като се вземат под внимание и други синоними.

въснıатн — просныатн. В значение 'възсияя, просияя' глаголът въснıатн е употребен само веднъж: слъньце въснıаıетъ 60b 7, гр. 'ελλάμπειν. Срещу това просныатн в това съчинение има 7 употреби свѣтъ просныаıетъ 147b 1, гр. διαφαινούσης; да . . . въскрѣшаıан вьсѣмъ просныаıетъ 168c 20, гр. ἵνα φανῇ; просныı акъı слъньце 39d 2, гр. λάμψαι и др. В изследването на Дора Мирчева върху Словото за Преображение се посочва, че в среднобългарския препис е употребен първият вариант, докато в руските преписи виждаме просныатн, поради което смята, че е трудно да се определи кой от двата варианта е първичен[11]. Интересно е, че и в Беседата на Козма също е употребен само първият вариант. В светлината на тези факти бихме могли да приемем, че що се отнася общо до лексикалната система на Йоан Екзарх, и двете лексеми влизат в нейния инвентар.

правьдивъ — правьдьнъ. В Слово за Преображение Дора Мирчева посочва и двете прилагателни като разночетения в ръкописи Г и Б, отбелязвайки, че няма данни за отнасянето на едното или другото към оригинала. В Шест. също са употребени двете прилагателни: правьдивъ — 6 пъти, правьдьнъ — 12 пъти. Като имаме предвид, че подобни едноосновни образувания с различни суфикси в Шест. не са единично явление (срв. разоумьнъ — разоумивъ, нерозоумьнъ — нерадзоумивъ, животворьнъ — животворивъ и др.), можем да допуснем, че и двете принадлежат към лексикалния инвентар на Йоан Екзарх, още повече че имат и известна семантична диференциация. При това трябва да подчертаем надмощието в количествено отношение на формите с -ьнъ. Такова е положението и в Беседата на Презвитер Козма: правьдивъ — 1 път, правьдьнь — 4 пъти.

радн — дѣльма. Употребата на тази синонимна двойка очевидно се нуждае от едно пълно и детайлно проучване. Обикновено се смята, че радн е характерно за Охридската школа, а дѣльма — за Преславската. В Шест. обаче, чиято източнобългарска основа е вън от всяко съмнение, съотношението е 47:16 в полза на радн. Подобно съотношение виждаме и в Беседата на Презвитер Козма — 34:10. В Словото за Преображение са употребени по два пъти радн и радьма; дѣлıа не се среща, но има един път дѣльма. В Похвала за Йоан Богослов радн е употребено също 2 пъти, а дѣлıа — 1 път. Навярно бъдещите изследвания ще покажат други склонности или закономерности, които биха коригирали установеното схващане.

От направения анализ става ясно, че лексиката на Йоан Екзарх Български споделя редица общи особености с лексиката на Презвитер Козма. Тази лексика, макар че е извлечена от по-късни преписи, следва да се отнесе към старобългарското словно богатство.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Aitzetmüller, R. Das Hexaemeron des Exarchen Johannes. B.I, 1958, B.II, 1960, B.III, 1961, B.IV, 1966, B.V, 1968, B.VI, 1971, B.VIII, 1975, Graz.

[2] Иванова-Мирчева, Д. Йоан Екзарх Български. Слова. Т. 1, С., 1971.

[3] Попруженко, М. Г. Козма Пресвитер, болгарский писатель X века, С., 1936; Ю. К. Бегунов, Козма Пресвитер в славянских литературах, С., 1973; А. Давидов, Речник-индекс на Презвитер Козма, С., 1976.

[4] Вж. А. Давидов, За някои аспекти при изучаването на старобългарската лексика (Върху материал от „Беседа против богомилите" на Презвитер Козма) — Трудове на Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий" — Велико Търново, Т. 3, С., 1970, 137—141; А. Давидов, Статистические наблюдения над „Беседой" Козмы Пресвитера. — Вопросы словообразования и лексикологи древнерусского языка, М., 1974, с. 297. Срв. и Р. М. Фрумкина, Статистические методы изучения лексики, М., 1964.

[5] Срв. К. Мирчев, Историческа граматика на българския език, С., 1963, с. 50; И. Гълъбов, Климент Охридски и ранните школи на стария български книжовен език, — Български език, 1966, кн. 5 и др.

[6] Jagić, V. Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, Berlin, 1913, s. 338.

[7] Львов, А. С. Очерки по лексике памятников старославянской письменности, М., 1966, с. 82.

[8] Архимандрит Амфилохий, Словарь из Пандекта Антиоха XI века, М., 1880.

[9] Иванова-Мирчева, Д. Цит. съч., с. 150.

[10] Там, с. 77.

[11] Пак там, с. 76.